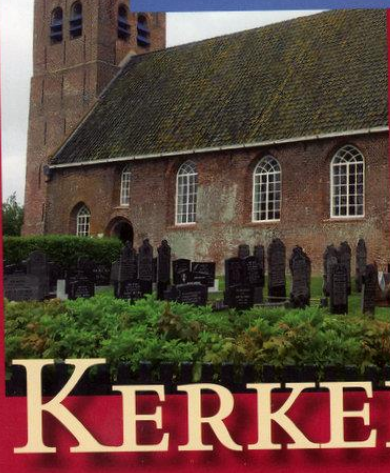
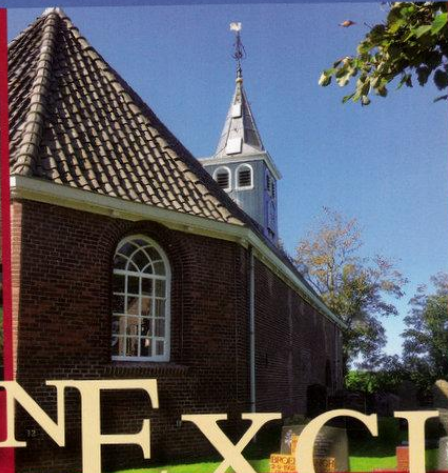

9 oktober 2021

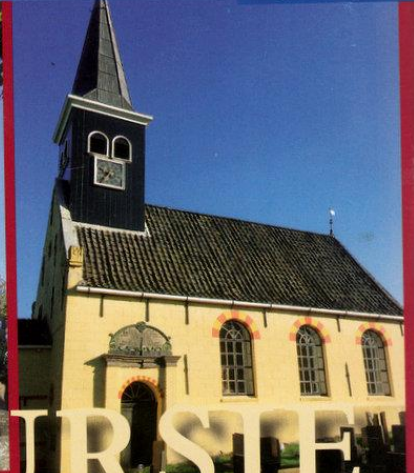
STICHTING ALDE FRYSKE TSJERKEN

Allingawier

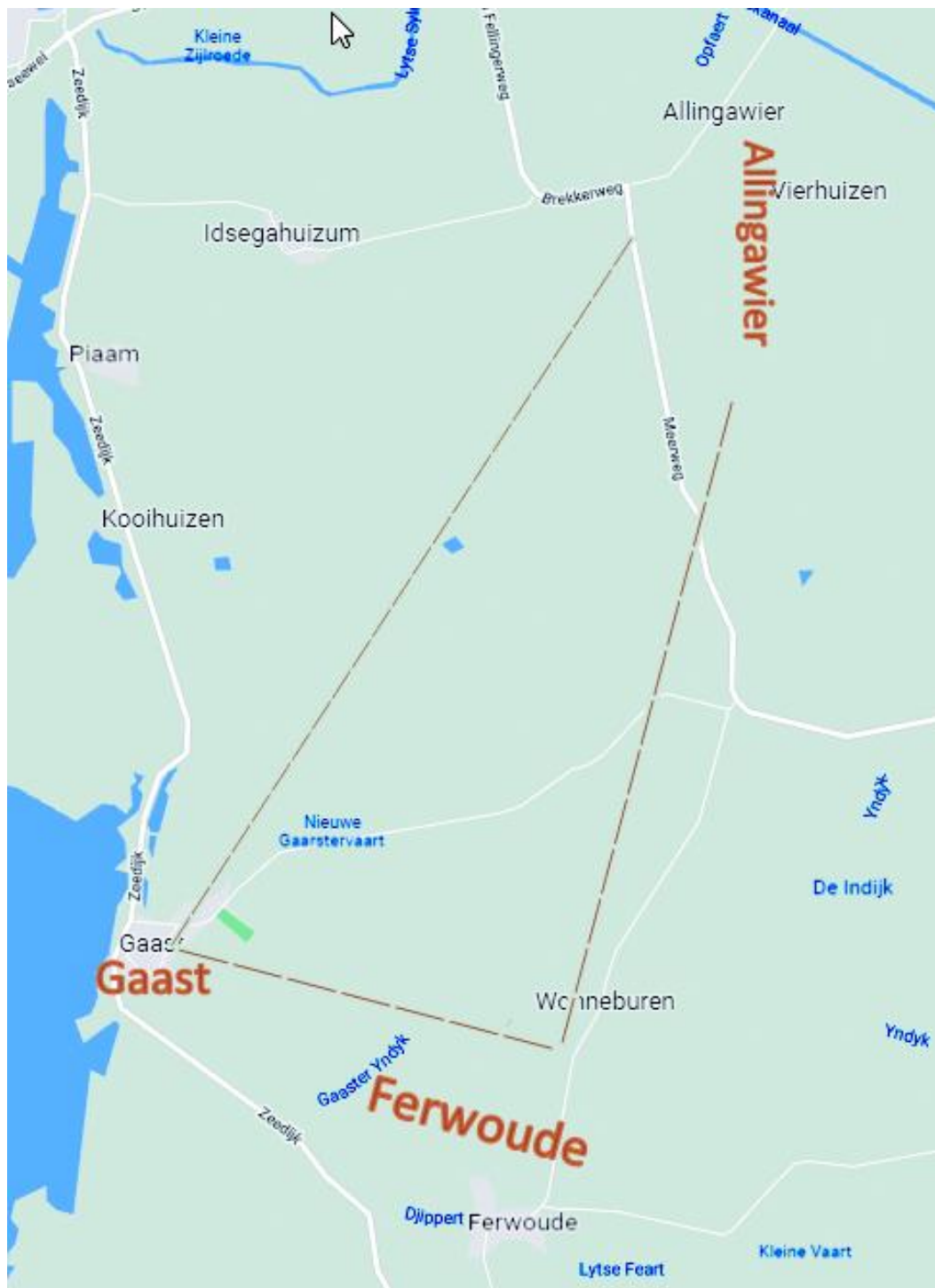

Gaast

Ferwoude

KERKEN EXCURSIE

Adressen van de kerken:

Allingawier: Kerkbuurt 23

Ferwoude: Buren 2

Gaast: Zeeldijk 9

ALLINGAWIER, DE NEDERLANDS HERVORMDE KERK

De huidige kerk en toren zijn gebouwd in 1635, maar dit is gebeurd op de plaats van een middeleeuwse voorganger: in 1970 heeft men ten oosten van de huidige kerk de sporen van het fundament teruggevonden van een tufstenen kerk, die ongeveer 5 meter breed moet zijn geweest en die meer ellipsvormig dan cirkelvormig gesloten moet zijn geweest. Hoe lang deze kerk geweest is, valt niet na te gaan; de westgevel van de middeleeuwse kerk zal onder de huidige kerk zitten. Gezien de fragmenten gele kloostermoppen die men op het kerkhof heeft gevonden, is het waarschijnlijk dat de oude tufstenen kerk later ook verbouwd is geweest. Of de kerk van Allingawier in 1515 ook verbrand is door de Zwarte Hoop is niet vermeld, maar de kans is vrij groot.

De oudste schriftelijke mededeling over de kerk is van 1545: in dit jaar moeten "het dack ende gesperte" worden vernieuwd, de kerk was 'altijt

myt ryet gedeckt geweest", maar nu komen er leien op. Heer Jacob, de pastoor verkoopt er negen pondematen land onder Exmorra voor om deze reparatie te kunnen betalen. Het zijn de jaren van godsdiensttwisten, de oorlog met Spanje breekt uit en in 1580 wordt het katholieke geloof verboden in Friesland. De pastoor van Allingawier, heer Paulus, wordt verbannen en samen met Exmorra krijgt Allingawier een predikant, in 1600 wordt Menso Regneri als zodanig vermeld. Toch blijven in deze waterrijke en moeilijke toegankelijke streken ook veel katholieken wonen: het notulenboek van de classis Bolsward vermeldt dat op 3 juni 1611 in Allingawier " by lichten daege " kinderen van " papisten " zijn gedoopt.

In 1635 worden de middeleeuwse kerk en toren gesloopt en geheel vervangen. In de voorkerk, in de muur van de toren, wordt de eerstesteenlegging op een fraai renaissance-epitaafje gememoreerd:

Alsmen schref 1634 en een
heeft Ielle Tiercks Broersma vā
Allinvier aen desē toerē Geleit
den eerstn sten tot Momory
van het heeft hi sin Wapen hier
boven Geset den 3 yuli

1 635

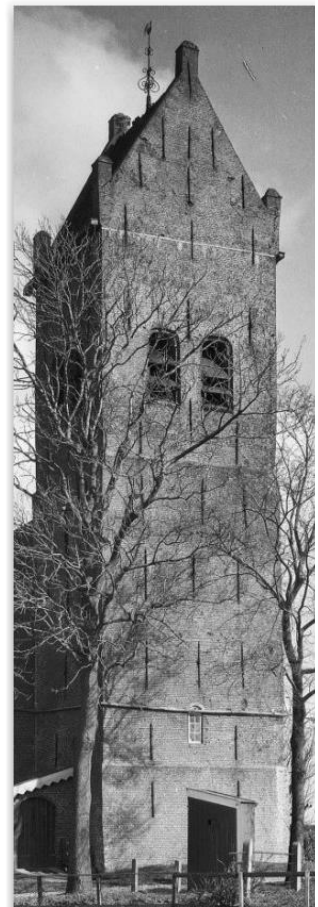
In deze voorkerk is ook een oude altaarsteen opgesteld, en van hier uit kan men zowel de toren als de kerk betreden.

Het hier geplaatste torenuurwerk is in 1729 gemaakt door **Jacob Harmens Radsma** uit Harlingen, zijn signering IHRH komt op het uurwerk voor. In de voorkerk hangen ook enkele paraferalia van **Yde Schakel**, de oprichter van de Aldfaers Erf Route waar Allingawier een onderdeel van is.

De toren van 1635 is 20 meter hoog, heeft beneden zeer dikke muren; in de toren hangt de luidklok afkomstig uit de oude toren. Deze klok is gegoten in 1599 door **Henrick Hegewaert** "in der stadt Campen".

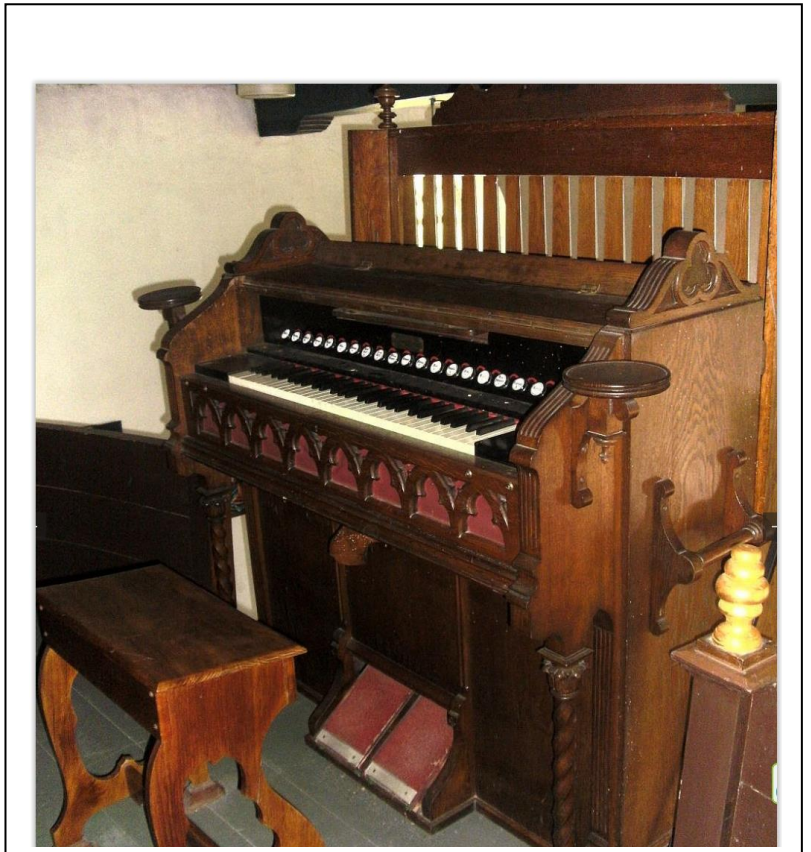
Het **exterieur** van de kerk is erg sober; men heeft in 1635 opnieuw gotische ramen aangebracht, misschien wel in navolging van de oude kerk. Bij de koorsluiting is aan de kleur van de steen te zien dat de kerk in de jaren 1783-1788 is verbouwd en dat men toen de kerk heeft ingekort. Het interieur is heel eenvoudig maar goed verzorgd. De preekstoel schijnt te dateren uit de tijd van de inkorting van de kerk, zo tussen 1783 en 1788, maar enkele details doen ouder aan. Het doophek dateert mogelijk nog

uit de bouwtijd van de kerk.

De westwand van de kerk is erg merkwaardig: in 1908 heeft men een orgelgalerij gebouwd, steunend op twee forse pilaren en compleet met een simpel schijnfront.

Achter dit front bevindt zich een harmonium. De achterwand zelf maakt de indruk samengesteld te zijn van sloophout, maar dat valt niet met zekerheid te zeggen. De schilderijen die zich aan weerszijden van de deur op de wanden bevinden, zijn ontdekt in 1977, en worden in verband gebracht met de verbouwing van 1783-1788, maar de functie van deze schilderijen is onduidelijk en de stijl van schilderen doet denken aan de eerste helft van de 18de eeuw. Grafzerken liggen in de voorkerk en in het schip van de kerk ligt de zerk van Yppe Bontes Intema uit 1670.

In 1947 worden de eerste plannen gemaakt voor een restauratie, maar de uiteindelijke restauratie van kerk en toren vindt plaats tussen 1975 en 1978. Sinds 1985 is de kerk in bezit van de Stichting Alde Fryske Tsjerken.

L.K. van der Meer 1994 / 2021

DORPSKERK FERWOUDE

ALGEMEEN

In het dorp Ferwoude in de gemeente Súdwest Fryslân (voorheen Wûnseradiel) is de kleurige kerk uit 1767 een bezienswaardigheid. Het zachte geel van het pleisterwerk wordt geaccentueerd met rode zandstenen rond de boogramen en de toegangsdeur in het voorportaal aan de westzijde.

HUIDIG GEBRUIK

De dorpskerk van Ferwoude is op 23 november 2018 overgenomen door de Stichting Alde Fryske Tsjerken en in beheer gekomen bij een Plaatselijke Commissie die tevens de kerk van Gaast onder haar hoede heeft. De Plaatselijke Commissie organiseert concerten en exposities en verhuurt de kerk voor rouw- en trouwdiensten en andere bijzondere bijeenkomsten (jubilea, familie, organisaties). De kerk heet nu 'De Hoekstien'.

BOUWSTIJL

Zaalkerk met dakruiter

LIGGING

Het ruim tweehonderd inwoners tellende dorp Ferwoude ligt even ten noorden van Workum nabij het IJsselmeer. Het dorp ligt aan de voormalige Zuiderzeedijk. Buitendijks ligt sinds de jaren veertig van de twintigste eeuw de Polder Geele Strand, beter bekend als de Warkumerwaard, een natuurgebied van It Fryske Gea. Rond het dorp liggen drie buurtschappen: Scharneburen en Doniaburen ten zuiden en Wonneburen ten noorden van Ferwoude.

DATERING

De kerk van Ferwoude dateert in z'n huidige vorm uit 1767. Waarschijnlijk werd toen de dertiende-eeuwse voormalige kerk, die gewijd was aan Pancratius en Stephanus, ingrijpend verbouwd. Maar er zijn ook berichten dat deze in 1762 werd afgebroken, en dat de tufsteen werd verkocht aan de cementindustrie van Makkum (bron: *De historie gaat door het eigen dorp*, Ale Algra, deel IV, 1958).

RESTAURATIE

De kerk is in 2013-2014 voor het laatst gerestaureerd, waarbij de kerkzaal tevens geschikt is gemaakt voor niet-kerkelijke dorpsactiviteiten. De dakruiter is in 2016 gerestaureerd.

EXTERIEUR

De kerk heeft een driezijdig gesloten koor en wordt verlicht met rondboogvensters. Op de westelijke gevel staat een dakruiter.

Aan de zuidzijde bevindt zich het voormalige ingangspoortje, versierd met bak- en zandsteen en boven de deur een zandstenen kuifstuk met het jaartal 1767 en de namen van de grietman van Wonseradeel, Wilco baron thoe Schwartzenberg en

Hohenlansberg, en van de beide kerkvoogden Pier Binkes en Claas Luwes die belast waren met het opzicht van de bouw van de kerk.

De kerk is in 1877 geheel bepleisterd. Het pleisterwerk is geblokt uitgevoerd om de suggestie van zandsteenblokken te wekken. Uit dat jaar dateert ook het toegangsportaal dat aan de buitenzijde tegen de westgevel werd aangebouwd, met de ingang in het zuiden.

Op een windvaan op het dak aan de koorzijde van de kerk staan de initialen van drie kerkvoogden, Sytse Tjalkes van der Meer, Ynse Sjoerds Sterkenburg en Sjoerd Tjeerds Ybema. Zij bekleedden die functie gelijktijdig tussen 1832 en 1841, dus uit die jaren moet de windvaan stammen.

INTERIEUR

Het interieur is een mengsel van onderdelen uit de verschillende bouw- en verbouwperiodes. Uit 1767 dateren de preekstoel (met wijzigingen door D. Baars in 1867), het doophek, de restanten van twee herenbanken en de mannen- en vrouwenbanken.

De achterste herenbank, is overigens in geen enkel opzicht (meer) te vergelijken met de vaak overhuifde herenbanken in andere Friese kerken. Het achterschot is versierd met het de tekst Ferwoudermeer-bank en daaronder het familiewapen van de adellijke familie Van Velsen.

Deze zal geweest zijn van Abel van Velsen (1756-1810), die in 1810 te Ferwoude woonde.

Hij zal deze boerderij met de naam 'Meerplaats' geërfd hebben van zijn oom Pieter Alberts Coopmans, burgemeester van Bolsward, welke zich hier eerder al met turfmaken bezighield.

In 1877 kreeg de kerk aan de westkant een entreeportaal en werd de oude toegangsdeur aan de zuidkant aan de binnenzijde dichtgezet.

Bij de restauratie van het interieur in 2013 werden onder de deels verrotte houten vloer een achttal grafzerken aangetroffen. Met het oog op de kosten is besloten om deze te documenteren en de bestaande vloer alleen te vernieuwen.

In het voorportaal hangt een gedenksteen die aan de kerk geschonken is door evacués uit Maasniel in Limburg, die in de Tweede Wereldoorlog in de regio waren ondergebracht en in de kerken van Gaast en Ferwoude hun erediensten hielden. Eenzelfde gedenksteen bevindt zich in de kerk van Gaast, met als opschrift 'Dankbare herinnering aan ons verblijf. Namens de evacués, C. Jansen. Pr., Maasniel'.

TOREN

De dakruiter heeft aan alle zijden gepaarde galmgaten en een ingesnoerde spits die met lood is bekleed. De dakruiter is eigendom van de Stichting tot Behoud van Monumenten in de gemeente Súdwest Fryslân.

In de dakruiter hangt een klok die in 1767 is gegoten door Jan Borchhardt in Groningen. Het uurwerk dateert uit de periode 1865-1878 en is gebouwd door Simon Rodenburg uit Sneek. Het uurwerk bevindt zich nog in de oorspronkelijke staat en is in bedrijf.

ORGEL

In 1911 is er een orgelgalerij met een orgel aangebracht en kwamen er banken met rugleuningen van kraalschrootjes en gelamineerde zittingen.

Het orgel in de kerk werd in 1911 vervaardigd door Orgelmaker Bakker & Timmenga uit Leeuwarden.

*Bijgewerkt in 2021 door
André A. Buwalda*

DE KERK TE GAAST

Oorsprong dorp

Het dorp Gaast komt op een lijst van kerkdorpen uit omstreeks 1275 voor als 'Lutkegast', 'kleine gaast'. Met het woord 'gaast' wordt 'hoger liggend land' bedoeld. Het wil zeggen dat de plaats ten opzichte van de omgeving op een 'zandige hoogte' ligt. Gaast is ook relatief hoger gelegen dan de omgeving. Het is een karakteristiek kustdorp, tegen de voormalige Zuiderzeedijk aan. Door de eeuwen heen heeft het dorp met enige regelmaat de dreiging door stormvloed en meegemaakt. In 1643 brak vlakbij de kerk de dijk door en in 1703 kon de dijk het net houden, maar vergingen 23 schepen bij Gaast. Bij de grote stormvloed van 1825 waren er bij Gaast ook dijkdoorbraken. Gaast werd vroeger vooral bevolkt door jagers, schippers en matrozen. Ook waren inwoners van Gaast betrokken bij de walvisvaart. Naderhand werd het agrarisch bedrijf de belangrijkste kostwinning.

De dorpen Gaast en Ferwoude vormen sinds de reformatie één kerkelijke gemeente, de tegenwoordige Protestantse gemeente te Gaast-Ferwoude. Deze gemeente is per 1 januari 2020 een samenwerkingsverband aangegaan met de Protestantse gemeente te Workum.

Bouwgeschiedenis en exterieur

De kerk dateert vermoedelijk uit de 14de eeuw, al is dat aan de buitenkant niet te zien. In 1916 werd het oude muurwerk geheel ommetseld met rode baksteen. In de zuidmuur staan drie spitsboogvensters en een niet meer in gebruik zijnde toegangsdeur. Ook de driezijdige koorsluiting bevat twee spitsboogvensters. In de noordmuur zit een klein halfrond venster. De ingang is in de westmuur, in een gemetselde rondbogige omlijsting. Daarboven bevindt zich een klein rond venstertje. Oorspronkelijk had de kerk geen toren, maar een afdakje aan de westgevel waaronder de klok hing, zoals nog is te zien op een tekening van Jacob Stellingwerf uit 1723. In de tweede helft van de 18de eeuw heeft de kerk de houten dakruiter met ingesnoerde spits gekregen. De oude klok, die dateerde uit 1718, was gegoten door Jan Albert de Grave. Het was een fraai exemplaar van 460 kilo. De Duitse bezetters hebben de klok in 1943 geroofd voor de oorlogsindustrie. Helaas is deze na de oorlog niet teruggekomen. Ervoor in de plaats kwam in 1950 een klok gegoten door klokkengieterij Van Bergen in Heiligerlee. Op de ene kant staat het wapen van de voormalige gemeente Wonseradeel en aan de andere kant deze tekst: 'HWA TIID NET

BRÛKT, DE TIID ÛNTGLIIDT, ÛNTFLJOCHT, ÛNTDÛKT, MEN WURDT SE KWYT'. Deze woorden zijn van de Friese schrijver-dichter Gysbert Japicx. Ze zijn ook aangebracht in de centrale hal van het op 7 september 2021 door koning Willem-Alexander officieel geopende nieuwe Cultuur Historisch Centrum 'De Tiid' in Bolsward, waarvan het gerestaureerde vroegere stadhuis deel uitmaakt.

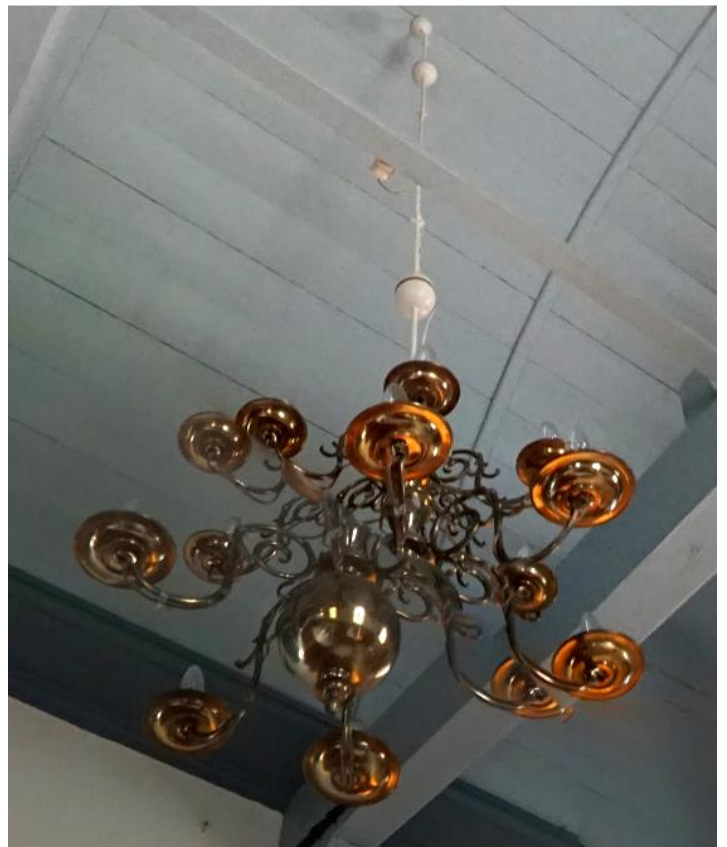
Rond 1875 werd een torenuurwerk aangebracht, gemaakt door de firma Gebr. Van Bergen te Midwolda.

De toren is eigendom van de Stichting tot behoud van monumenten in de gemeente Súdwest-Fryslân en in 2014 gerestaureerd.

Interieur

De inrichting van de kerkzaal is naar het oosten gericht, met het doophek en de preekstoel in de koorsluiting. Deze dateren vermoedelijk uit de 18de eeuw. In 1851 kreeg de kerk een nieuw houten tongewelf, zoals is te lezen in een advertentie in de Leeuwarder Courant van 20 december 1850 voor een aanbesteding. Er is sprake van het 'daarstellen van een NIEUW GEWELF, benevens SCHUDDING enz.' Met 'enz.' worden meerdere werkzaamheden bedoeld. Het is mogelijk dat toen, omstreeks het midden van de 19de eeuw, ook de verdere inrichting met banken is vernieuwd.

Bijzondere onderdelen zijn de 17de eeuwse koperen kroonluchters, die volgens sommige bronnen afkomstig zijn uit de voormalige synagoge in Bolsward en volgens andere uit de voormalige Broerekerk in Bolsward.

Op de noordmuur zijn twee grote borden aangebracht met daarop de namen van alle predikanten die de gemeente van Gaast en Ferwoude hebben gediend. De kerkvoogden namen in 1874 het initiatief tot het laten maken van deze borden.

Op de zuidmuur is een bord bevestigd waarop de namen van de gereformeerde predikanten staan vermeld en enkele bijzondere jaartallen en feiten uit de geschiedenis van de gereformeerde kerkelijke gemeente. Daar valt ook te lezen dat de hervormden en gereformeerden in Gaast en Ferwoude in 1984 al Samen-Op-Weg waren. De grafzerken zijn overdekt met een granieten vloer.

Op de noordmuur bevindt zich een plaquette met de volgende tekst: 'DANKBARE HERINNERING AAN ONS VERBLIJF IN GAAST / NAMENS DE EVACUE'S C. JANSSEN PR. MAASNIEL'. Het is een dankbetuiging van rooms-katholieke evacués uit Maasniel bij Roermond aan de Gaaster bevolking voor de genoten

gastvrijheid en het veilige onderdak van januari tot juli 1945 in Gaast en omgeving. In de kerk van Ferwoude zit eenzelfde gedenksteen. Maasniel lag in de vuurlinie door de opmars van de geallieerden. De Limburgers genoten ook gastvrijheid in de kerken van Gaast en Ferwoude en hielden er geregeld misvieringen.

Het orgel is in 1860 gebouwd door Willem Hardorff. Het heeft de volgende dispositie:

Prestant 8'

Holpijp 8' (bas/disc.)

Fiola 8' (disc.)

Octaaf 4'

Roerfluit 4'

Quint 3'

Salicet 2'

Cornet 3 sterk (disc.)

Pedaal aangehangen

Manuaalomvang C-f3

Pedaalomvang C-g

Overige

Ten noorden van de kerk ligt de royale hervormde pastorie, die in 1846 werd gebouwd.

Even verderop langs de zeedijk bevindt zich het voormalige gereformeerde kerkgebouw waarvoor de opgeheven openbare school in 1891 werd verbouwd. Ruim een eeuw later werd de kerk gesloten en kreeg toen een alternatieve bestemming.

Op 23 november 2018 is de vroegere hervormde kerk in eigendom overgegaan naar de Stichting Alde Fryske Tsjerken tegelijk met de kerk van Ferwoude.

oktober 2021

T.E. van Popta

Literatuur :

Willems, Hans, Bep leisterd en ommetseld / Twee bijzondere godshuizen aan de IJsselmeerkust, Alde Fryske Tsjerken nr. 20 juni 2019 (blz. 24 t/m 28)

Karstkarel, Peter, 419 x Friesland / Van Slijkenburg tot Moddergat, Leeuwarden 2005

www.stichtingmonumentenswf.nl

Eerstvolgende excursie: 4 juni 2022

Op zaterdag 4 juni 2022 varen we van Sneek naar Joure en weer terug naar Sneek.

We bezoeken in Langweer de dorpskerk en na de captainslunch op de boot twee kerken in Woudsend: De Karmel en de Saint Michaëlkerk.

In het volgende Tijdschrift leest u uitgebreide informatie over deze bijzondere excursie.

Stichting Alde Fryske Tsjerken

Postadres: Postbus 137, 8900 AC Leeuwarden

Bezoekadres: Emmakade 59-G, 8921 AG Leeuwarden

Website: www.aldefrysketsjerken.nl

Mail: info@aldefrysketsjerken.nl

Telefoon: 058-2139666